

למען הכלל

נפגשתי אתו (עם הגאון רבי מאיר קרליץ זצ"ל) ז"ל פעם בשנת תש"ז בפאריס.

ואני עומד על פרשת דרכים.

חמש שנות סיביר שרפו את העבר, הגעתי לפולין ומשם לפאריס בעירום ובחוסר כל, שרידי הישיבות נקבצו מכל רחבי רוסיה, מהיערות, מהגטאות, ומהמחבואים. אחד אחד הם באו, ללא גוף. רק הנשמה הישיבתית הצרופה נשארה בהם, הכל חוסל, לא היו ישיבות, לא היו ראשי ישיבות ולא בני ישיבה.

כנוקף זית.

כמובן, שהדאגה הראשונה לא היתה כיצד אפשר להגיע לחליפה הוגנת או באיזה אופן אפשר לקנות נעליים, בראש הדאגות עמדה דאגת תקומתה של הישיבה.

כל אחד רצה להקים את הישיבה בה הוא למד עד מלחמת הטירוף הזו. אני נשלחתי לפאריס לבוא בדברים עם הגוינט בהשגת בנין עבור הישיבות, כולם רצו שוב לשבת ליד הסטנדר ולהתחיל מחדש חיים ישיבתיים, כל אחד הבין כי רק הגמרא והאווירה הישיבתית יכולות להשתיק את כאבו הנורא. רק בלימוד יתכן שיעלה בידו להבליג על הצער של אבדן המשפחה, האשה, ההורים, הבית.

התהלכתי אז בחוצות פאריס כשהגוף נשרף והנשמה קיימת, נשמה זו ששמרה אמונים לעצמה וליעודה, זו שצעקה תמיד אלי – הנך בן ישיבה, שמור על עצמך! – עדיין לא מצאתי מנוח לכף רגלי, עדיין הרגשתי כי האדמה בוערת, ותמיד התחלחלתי מן ההרגשה כי אולי אני דורך כעת על אפר, על עצמות אדם, על אנחה אחרונה של אחד מששת מליון אחי הנרצחים.

קודם כל צריכים איפוא ללמוד, ומה יהיה אחר כך לא איכפת לנו. הלימוד יעזור לאסוף שוב את האברים, ולחברם לגוף אחד, להרגיל את הנשמה שתשכון שוב בגוף, להרגיש כי העולם נשאר קיים בכל זאת, וכי חיים למרות הכל.

הגר"מ קרליץ נסע אז בשליחות לארצות הברית, וכמובן שלא החמיץ את ההזדמנות לבקר בארצות שפליטי החרב והכבשנים רוכזו שם.

צרפת היתה אחת מהם.

וכשנפגשנו לא דיברנו כלום, אלא הוא הביט בעיניו הפקחיות לראות אם עדיין אני אותו דוד פינסקר או אולי נשרף בי ח"ו גם משהו מהפנימיות, ואני הבטתי על פניו הלבנים ועל זקנו שהפך לשלג לבן. ראיתי בעיניו את האהבה הגדולה לכל יהודי, ואז התחלתי לדבר.

אז לא בכינו בכלל, מעין הדמעות נתרקן ממנו להרבה שנים, אולם כל מילה היתה גל של בכי יבש, צורב, וצעקני. הוא הקשיב הרבה זמן, וכשנשתתקתי עייף, שאלני על גילי ועל מחשבותי לעתיד.

בס"ד

ויהי אחרי המלחמה...

מאחוריו – חושך וצלמוות, יסורי גוף ונפש, עבודת פרך וכפור, רעב ומחלות, גלות ונדודים בארצות שונות ומשונות, עם נופי בראשית שונים ומשונים ובריות שונות ומשונות, ניתוק ובדידות, עירום וחוסר כל - - -

ולפניו - מגמה אחת: לחזור לבית המדרש, לישיבה, להיפגש שוב עם חבריו שנותרו בחיים, האודים העשנים שיצאו אט-אט ממקומות הישרדותם, ולשבת שוב מול דף הגמרא - ששוננו ביגונו ונחמתו בעוניו, ממנה נותק באכזריות כה רבה במשך השנים הללו.

אולם מפגש אחד עם הגאון רבי מאיר קרליץ זצ"ל שינה את הכיוון. דבר המפגש ההוא בלשוננו שלו ושרטוט קווים לעשייתו הציבורית באותן הימים, מובאים בגליון זה. לאחר מפגש זה נרתם כל כולו למלאכה, מלאכת הכלל, מלאכה של הצלה ויצירת חיים חדשים.

מלבד הפעולות ההרואיות, שלו ושל חבריו, במלאכת הצלת הנפשות של הילדים הניצולים, שחלקם כמעט ואיבדו צלם אנוש בשנים האיומות הללו, והשבתם לחיים נורמליים, חיים יהודיים, פעולות שאת רישומם חרט על דפי הספר הנודע "שימקה", רתם גם את כשרונו הרב למלאכה והשתלב עד מהרה בעריכת וכתובת העיתון "בשער" שיצא על ידי תנועת פא"י בראשות ר' בנימין מינץ, בצוותא עם חבריו הטובים ר' מ. ב. קליינמן ור' יחיאל גרנטשטיין זכרונם לברכה שידידותם נותרה לאות ולמופת במשך כל חייהם.

אחד הטורים הנקראים ביותר בעיתון היה המדור "אויסגעטריקענטע אויגן", אותו כתב. למרבה הפלא, דוקא מדור זה שנשא קינה גדולה על מה שהיה ונשרף, שביטא רגשות של שכול וזעם, והביט אל המציאות האיומה באשר היא, החייה מחדש את הניצולים והשרידים. יושבי המחנות העידו כי הם היו מתגודדים מסביב לעיתון, קוראים ובוכים, קוראים ובוכים... האנשים הללו שרוב הצרות והעינויים, השכול והמוות, ייבשו את מעיין דמעותיהם, גילו אותו שוב, הם חוו את רגשותיהם מחדש, וזה כשלעצמו הפיח בהם תקווה מחודשת ותחושה של חיים.

את השירים הללו קיבץ והביא לדפוס בתוספת כמה שירי נוחם ותקווה וכמיהה לעתיד טוב יותר. ברבות השנים תורגמו השירים לעברית על ידי מ.צ. פרוש תחת השם "עינים צחיות", ועדיין לא יצאו לאור.

בגליון זה מופיעים שני שירים מתוך "עינים צחיות" - שיר קינה ושיר תקווה, וסיפור "האושר שנמצא" אותו כתב סמוך לבואו לארץ [זהו אולי הסיפור הראשון שכתב בעברית], סיפור שניתן לראותו כניצן הראשון של "שימקה". לגליון זה מצורף נספח ובו הקדמתו של ר' בנימין מינץ ל"עינים צחיות", בתרגום המערכת.

בברכה

מערכת "נר לדוד"

- מחשבות? מה פירושה של מילה זאת?

מי שהכיר את הגר"מ קרליץ זצ"ל ידע כי הוא הסתיר בתוכו הרבה פקחות שתקנית, הוא ידע כיצד ומתי לשתוק, יתר על כן, הוא הבין לשתיקתם של אחרים, והוא הבין כי שתיקתי אחרי ההתפרצות היא שתיקה של יאוש.

- אולי תיכנס לעבוד למען אלה שניצלו כמוך, למען המחכים ליד שתבין אותם, לעין שלא תבכה אלא תראה את העתיד, למוח בלתי רצוף.

כעת יותר מכל זמן אחר יש צורך בבני ישיבה, אלה שחזרו מתוך הגיהנום יותר צרופים, יותר בני עליה, והם, רק הם יבינו כיצד יש לבנות מחדש את עולמנו ההרוס.

- אבל אני רוצה ללמוד, באתי לכאן כדי למצוא בית גדול שיאכסן את כל בני הישיבות פליטי החרב.

ואז הוא דיבר אלי ארוכות על המלחמה הגדולה בין הקודש והחול, על מלחמת העם היהודי למען עליה ארצה. ה"בריה" עבדה במלא הקיטור, אנשי הבריגדה היהודית עדיין עברו את אירופה לאורכה ולרחבה, רובם היו חילוניים. הוא הסביר לי כי בארץ ישראל קובעות המפלגות, וכל מפלגה הרוכשת לעצמה מקום יותר נכבד, משפיעה על כל תהליך החיים המדיניים, הציבוריים והתרבותיים.

יש להכניס, אמר לי, במפלגות הדתיות, בני ישיבה. כמוכן לא אלו שעדיין באיבם, אלא אלה שכבר עברו את גיל ה"שטייגען" הישיבתי, ובשנים כתקונן כבר היו בעלי משפחות, אלו צריכים לעמוד בראש הארגונים, והוא הוסיף:

הגאון רבי מאיר קרליץ זצ"ל בביקור במחנה עקורים לאחר המלחמה

- אם הנך רוצה שוב לשבת וללמוד, הרי ח"ו לא אמנע ממך את התענוג הזה, אולם אני רואה בך רק יאוש, ולא רק בך, אלא אצל מרבית בני הישיבות הוותיקים, ולכן עצתי לך שתעמוד בראש או בין ראשי מפלגה דתית מסוימת. בן תורה יוכל לכוון את דרכה, לבלום התדרדרות, להרים את קרן התורה והאהבה אליה בין החברים הפשוטים שהם ברובם עובדים, פקידים ופועלים.

- ואני עשיתי את זה.

מתוך הספר "זכרם לברכה", רבי מאיר קרליץ - "אחד משיירי כנסת הגדולה", עמ' 99.

במאמר אחר לזכרו של הגר"מ קרליץ זצ"ל, שש שנים לאחר פטירתו, מאמר שמבכה את תנועת פא"י ואת מה שיצא ממנה, הוא מפרט יותר את תוכן השיחה ההיא עם הגר"מ, ורושם קיום זוהרים על העשייה עצמה:

מוצק - עמלו קומץ אנשים משוגעים לאותו דבר - למען אידיאל שהיום רומסים אותו ברגליים ביחד עם האידיאליסטים של השנים הללו. הקמנו, ביצרנו, טיפחנו, התאהבנו על אחרים ושמנו יצא לתהלה בקרב כל באי-כח של מפלגות אחרות שעבדו באותו זמן באירופה בענייני עליה-ב'.

ביטאוננו היה הטוב ביותר מכל הבחינות - מיתר העתונים שהופיעו בשעה זו. עבודתנו היתה פוריה ביותר. שימשנו דוגמא ליציבות רוח ולנאמנות לרעיון שכולם חשבו שאבד עליו הכלל. החיינו מושגים שנראו מגוחכים, דיברנו בפני רבבות שוב על מסירת נפש - לאחר שמיליונים מסרו את נפשם, דברנו על הקרבה עצמית, בשעה שרוב הנשואים מהשריפה אשר שרף ד' - כבר היו שרופים ולא נשאר מהם אלא אפר מתהלך על שתיים. יצרנו יש מאין, תקוה מאכזבה. עלה בידינו להעלות חיוך על פנים

מיואשים עד מוות. ולפעמים אף עלה בידינו לחייך בעצמנו... אז חשבתי, שטוב עשיתי ששמעתי בקול הגאון זצוק"ל, אם כי חתכתי במשך זמן מסוים את חבל טבורי מחיי הישיבה, הרי הרגשתי, ביחד עם החברים שכיום אף אחד מהם אינו נמצא בפא"י של היום - שאנו עושים משהו...

...זכורני שיחה שלגבי ידידי היא כמעט היסטורית, עם מרן הרב זצ"ל, בשעה שעבר את פאריס בדרכו לארצות הברית בשנת 46, הועמדתו אז על מפתן הבית של פא"י וכיון שמעודי לא השתייכתי לשום גוף מפלגתי, היסטורי גם עתה אם לפעול במסגרת של פא"י או להישאר בישיבה כמימים ימימה.

מערכת "בשער" פריז תש"ז.
מימין: ר' מ.ב. קליינמן, ר' דוד זריצקי ור' י. גרנשטיין

כשפתחתי את לבי בפני מרן זצ"ל הביט עלי זעומות: (הוא הכיר אותי עוד מלפני המלחמה וידע את אשר עבר עלי בשנות היסורים) משום מה נשארת בחיים? האם אתה יותר טוב מאשר חבריך שנפטרו? בודאי מצא הקב"ה כי חייב אתה להישאר בחיים ובכן שלם נא לו עבור זה, עשה משהו כפי יכולתך וכישרונותיך, פא"י זקוקה לאנשים שספגו ריח תורה במשך שנים רבות שהיום יהיו בבחינת טופח על מנת להטפח, היכנס נא ושלם את חובך. נכנסתי!

ואמנם היו אלה שנים של תשלום חוב. יום ולילה שילמנו את החוב הזה, ללא תמורה כספית, בתנאים קשים ביותר, בשעה שאחרים דאגו לעצמם ולעתידם, בנו הריסות משפחותיהם והציבו יד לעתיד

המודיע. "באין תמונה". ט"ו אדר תשכ"א.

הוא הולך ובא

הריעו!
פנויה הדרך אל מעלה ההר,
הגשם שטף רחץ אותה,
הרוח אשר את המהמורות.
שלחו רוכבים על-פני כל הדרכים -
לבשר לאחים הנוודים:
הנה!

פתחו לרוחה
הדלתות, החלונות, שערי החצר.
צר יהיה הבית מהכיל שפע השמש
והלב יעבר על גדותיו מלב אשר.
הוא חצה כבר את הגשר של ניר!
ידעו נא זאת הכל -
שומעים אתם?
הוא הולך ובא!

הו, לא! לא דבורים בעלמא אלה,
ולא לשם נחום ועדוד נאמרו.
חדלו נא לרגע מן האבל והיגון,
כי אז תשמעו במו אזניכם
כמה קרובים ומואצים פעמיו - - -
הוא הולך וקרב!

עוד רגע קט יחכה נא המות
עוד רגע אחד יחיה נא הגוסס,
רגע אחד! שעוד יוכל לראות
בהתרחש המארע הגדול, המיחל,
ואז, בשלות נפש,
יתן את גופו...

הריעו!
לכל המקוים והמיחלים רק לזאת,
ולאלה שכבר אבדה תקותם:
הנה צומח ועולה הפרי מדמעות זרועות
התשמעו? הוא הולך ובא, הולך וקרב!
עם חדש יולד,
בן חורין!

קבר עם

אל תחפשו עוד קבר-אבות, אחי יחידי -
הוריהם ואחיותיהם, נשותיהם וטפכם,
ואחיהם ברבבותיהם,
מטלים פזורים בכל פנות אירופה,
בכל אשר תנשב הרוח,
בכל אשר יצמח דשא רענן וילבלב פרח,
בכל אשר תלולית מצהיבה מתגבגבת מן הירק,
בכל מדרג כף רגל ולכל מלא העין,
שם מטלים הוריה, אחיותיה, אחיה, בניך...

הטו נא און, אולי עוד מפרפרים לבבות
שנקברו בעודם בחיים.
האזינו לדממה בין דשאים מתנועעים ברוח,
האזין זעקתם האחרונה מתגולגלת שם ביללה?

בכל פזורים, בכל נפוצותיהם,
בכל קצוי עולם, בכל אשר תגורו,
תדרף אחריכם שאגת האמים
האחרונה של אביכם ואמכם.
לעולם לא תדעו מה זאת -
שמה המית יער, יבבת רוח בארבה,
או פרפוריו של הבן על חד הכידון?

המות הזריע בקרבכם את זרעיו...
לעולם לא תדעו שנה, אכילה,
לא עוד תאהבו אשה ובן,
תרחור אחרון של מיליונים
לא תשכחו לעולם...

הציבו מצבת-ענק על פסגת
הגבה בהרים,
יגע ראשה בשמים
ותמיד תזעק אלי מרום:
"פה נטמן עם שלם בקבר"...

האוסר שנמצא / סיפור

נשוכות עד שפך דם. כעיוור הלך אליה ונתקל בידיה הרטובות, התבונן בהן רגע ופתאום תקע את ראשו הקטן אל בין ידיה והתייפח בבכי ילדתי רם.

"בני", ליטפה אותו — "מדוע תכבה מחמלי? מי הכה אותך?"

גופיפו הרזה פירכס בבכי עויתי, הוא נלפת בעוויתיות בידיה, עוד מעט והרגישה שהוא מושך ידיה אליו אל ראשו.

"ת—ת—תני לי לטיפה" - דבריו נבלעו בתוך הדמעות, "לטיפה" - רעד בקולו - "לטיפונת", הרי את אחות!"

הוא זרק עליה מבט דרך עיניו הדומעות וכולו רעד כשידיה ליטפה את שערות ראשו המדובללות. היא הרגישה שהוא מתכופף למטה, הגביהה אותו, הושיבה אותו על ברכיה ובלבביות, כאם, סחה אליו:

"מדוע לא באת עד היום? אני לא בסדר, אני לא הבטתי עליך מספיק, פעוטון שלנו. ואתה אחי הקטן, אחי הקטנטון..." - העבירה בשפתותיה על לחייו החמים, הרטובים.

הילד הרים ראשו והסתכל עליה בעיניים ילדותיות, שכמותן לא ראתה מימיה, הן היו מלאות אהבה בלתי מנוצלת וגעגועים אין קץ. אמרו לבקש משהו ולא נמצא הביטוי.

"זו היתה נשיקה שנשקת לי?" — פנה אליה חרישית בשאלה מבלי להביט עליה.

"כן, פעוטוני".

"אני אף אחד לא נשק לי אף פעם, אחות, אני... לא ידעתי... זה... טוב מאוד..." הוא נשתק לרגע ושוב שאל:

"מה זה אחות?"

"אחות? אחות — זו..." היא לא ידעה מה לומר. ומה זו באמת אחות? "יש אבא ויש אמא ויש להם ילדים — ואז הילדה והילד הם אחות ואח".

הוא הרהר זמן רב ונעשה נוגה: "ואם הורגים את אבא, האחות נשארת אחות?"

"כן".

"ואני אין לי" — השפיל את ראשו — "אין לי אבא ואין לי אחות".

ב

כעבור כמה ימים כשישבה המדריכה במשרד של מעון הילדים ועשתה את החשבונות נכנסה אחת המחנכות שטיפלה בילדות בלבד. היא היתה מרוגזת מאד וידיה רתתו. ביד החזיקה כמה ניירות. "הביטי, חביבה, זאת מצאתי".

הוא היה ילד גבוה, בעל כתפים צרות ופנים דקים ושקופים, ועיניים נוגות ומלאות תרעומת על הכל. הוא היה ממעט מאד בדיבור וכל היום היה יורה אבנונים על הצפורים. פגע בצפור ונפלה מגואלת בדם לרגליו, היה מגביה אותה ומלטפה ועיניו הגדולות, הנוגות, היו מתמלאות דמעות. אחר-כך היה עורך לה לווייה נהדרת ושר בשעת מעשה שירים לנו-לא-מובנים וקובר אותה בפרדס של מעון הילדים מתחת לעץ.

אם כשהיא מתה אתה בוכה למה איפוא תהרוג אותה? היו שואלים אותו.

— גם את אבי ירו והרגו ואני בכיתי. את כולם צריך להרוג. איש לא הבין אותו ולא היה לו עסק עמו, וכל אימת שנכנס למשחק היה הענין מסתיים בתגרת ידים. הוא היה מתקוטט בפראות-זעם וברציחה כזאת עד שלעיתים היה צורך להבהיל את הרופא.

אולם בטבעו היה טוב, מעולם לא ביקש בחזקה ולא לקח שום דבר מאדם, תופעה נדירה בין יוצאי היער. אולם איש לא אהב אותו והמחנכים היו יראים מפניו.

היה בן שמונה, נראה כבן עשר והתנהג כאדם מבוגר.

הוא היה מן היחידים במחנה שמוצאם היה ידוע וכן גם שמו, וגם היה ידוע שאביו היה עמו ביער, ונורה באחת הקרבות. חבריו הפרטיזנים החזיקו אותו ואת תעודת הלידה שלו שמצאוה תפורה בתוך שקיק שהביא עמו ליער, הצניעו.

אולם הוא עצמו לא זכר ולא כלום. לא ידע מה שם אביו ומה זה בית אבא. היחידה שעמה היה מדבר היתה המדריכה ריבה מארץ ישראל, צעירה מאד. תמיד היתה מנגנת שירים ארצישראליים, והוא היה מתיישב לו במרחק מה, מכורבל בתוך עצמו כולו הקשבה, ובלא יודעים היו שפתותיו נעות לקצב מנגינתה.

ביום הראשון לבואה אל מעון הילדים אספה מסביבה את כל הילדים ואמרה להם: "תקראו אותי 'אחות', אני אחותכם הגדולה ואנו נחיה כמו אחיות ואחים ביחד, טוב?" הילדות מחאו בכפיהם והילדים שתקו מבוששים.

משהגיעה קבוצת ילדות גדולות וביניהן כמה נערות יותר גדולות הפרידו את הילדים מהילדות לשתי קבוצות, אולם ה"אחות" היתה נכנסת אל בין הילדים, מספרת להם סיפורים נפלאים ושרה להם שירים.

זמן רב לא היה ניגש אליה. היה מסב ראשו כל אימת שביקשה ללטפו ורק עמד בקרן זווית מרוחקת מקשיב לנגינתה. רק פעם אחת אחרי הצהרים, שעה שכל הילדים השתעשעו בגן והמדריכה ישבה בחדר וניגבה את הכלים ובפיה כתמיד, שיר חרישי ולבבי, הרגישה שהילד הולך ומתקרב.

היא הסתכלה עליו ולא הכירה אותו. הוא הלך בעיניים עצומות למחצה; צעד לו לאטו וידיו מושטות כאילו גישש את דרכו; כל הפנים היו רטובות ומעוותות והשפתים

המדריכה מארץ ישראל עברה ביעף על הניירות ונשארה יושבת נפעמת. היא מצאה שבמחלקת הילדות ישנה אחת ששמה כשמו של הילד.

— אולי אחות — הבריק רעיון במוחה וקפצה ממקומה מרוב שמחה: כן! – ואם לא? תהא זו בשבילו מהלומה קשה מדי אם יגידו לו שזו אחותו ולבסוף יתברר שלא היא. צריך לחקור בדבר.

מיד נכנסה אל הילדות. זו היתה נערה כבת ארבע עשרה. היא זוכרת בדיוק מי היא. היא מספרת, שאמה הוצאה אל מחוץ לעיר ושם נקברה בקבר אחד עם כל היהודים. היא היתה אותה שעה אצל דודתה בכפר והתחבאו אצל נוצרי. כל הזמן לא ידעה מה היה בסופה של אמה. כעבור כמה חדשים סח להם העממי שאיש מבני עיירתם לא נשאר בחיים. דודתה חיה והיא סחה לה שעוד כמה חדשים קודם לכן נמלט אביה עם אחיה הקטן אל היער, כיון שאמרו שהגרמנים יהרגו רק את הגברים הצעירים, הוא ברח בלילה ולקח עמו את הילד בחשבו שימסור אותו בידי עממי מודע, אולם איש לא רצה להכניסו והוא ברח ליער ומאז אין יודע מה קרה עמו. את כל סיפור המעשה סח להם איכר שהיה לו מגע ומשא עם הפרטיזנים. פעמים רבות ביקשה ללכת ליער אל אביה, אולם העממי שאכסן אותה אמר לה שיתפסו אותה בדרך ויהרגו אותה, משום כך נשארה במקומה.

האחות הקשיבה לדברי הילדה והשתאתה עד היכן ידו של הגורל מגעת.

א-לי בשמים, כיצד מבשרים זאת לנער?

היא טיילה זמן רב עם הנערה בגן וסחה עמה באביה ובאחיה, הנערה אמרה לה שאחיה היה עכשיו צריך להיות כבן שמונה.

"היית מכירה אותו אילו ראית אותו עכשיו?" שאלה.

"אני מניחה שכן". הנערה הסתכלה עליה בתמהון: "מדוע זה תשאל אותי כך, אחות?"

"ישנו כאן ילד כבן שמונה הדומה לך, שמא תסורי לראותו?"

"הם פראים מאד, הילדים כאן", השיבה הנערה. "אני חוששת שיכו אותי".

"אה, הוא ילד טוב מאד, אני חיה עמו לגמרי בשלום. בואי!"

זה היה בזמן שהילדים ישבו ולמדו. הילד ישב בכתה בקרן זווית ועשה שיעורו. שתי הנערות נכנסו חרש לכיתה והוא לא הבחין בהן. המדריכה נגשה אליו ושמה ידה חרישית על כתפו, הוא נרעד והפך לאטו אליה פנים מהורהרות ובהטותו לחיו אל ידה העביר את פיסת ידה על הלחי.

הנערה הסתכלה בעיניים פעורות על הילד. מעבר לקיר היתה תמיד שומעת את הצעקות והמריבות בין הילדים. היא ידעה שכל ילדה המזדמנת אל בין הילדים אינה יוצאת משם עד שהיא סופגת מכות. היא התבוננה בעיניו הגדולות, המלאות עצב ותחינה, בשערותיו שהזדקרו מתחת לכובעו הקטנטן, ולרגע נדמה לה שהיא רואה את אביה, כשהוא מעביר את ידה על פני לחיו השעירה, היא נתרתתה והרטט עבר משערות ראשה עד לצפרני רגליה.

שערים. י"ז אב תש"ט

כל תנועה של הילד היתה לה כל כך קרובה עד שנתחשק לה לגשת אליו וכבימים ההם אצל אביה להשעין ראשה עליו ולהסתכל לתוך עיניו ולשאול:

"אתה אוהב אותי, אבא?"

אולם הילד אפילו לא הסתכל עליה.

המחנכת הראתה לו דבר מה שלא ידע קודם והוא מלמל משהו בלחש ולא שמעה מה. פני הנער נפלו פתאום, נצטמקו ונתכערו, ובאותו רגע רצתה לפרוץ בצעקת "אבא!" אולם בינתיים הסתובב אליה הנער מלוא פניו והסתכל ישר עליה.

רבון העולמים! והיא חשבה שרק נערות יודעות לבכות... ובאמת לא בכה כנערה, בקול ובהתייפחות, הדמעות זלגו לו מריסי עיניו ישר לתוך הפה, ופניו לא היו עצובות. הוא בכל דמעה שאל אותה, והיא בכל הלם של לבנה ענתה לו: "כן, כן".

הילד קם ממקומו באיטיות ובכבדות, כזקן נשען אל השולחן שלידו ישב, המדריכה סמכה אותו לרגע בידה, אולם הוא הסיר את ידה ועשה צעד קדימה. הוא הושיט את ידיו לפניו וכך הלך לקראת הנערה. היא כמעט נבהלה ואמרה לסור הצדה, אולם עיניו לא נתנו לה לזוז. הן כל כך התחננו ודיברו מיני דיבורים כאלה עד שביקשה לבכות.

הוא הלך לאט והמחנכת אחריה. לה נדמה שזה נמשך זמן כל כך רב – ובסך הכל היו אלה צעדים מספר.

"בוא!" צעקה הנערה אליו בפיה האילם, "בוא, אחי".

היא נבהלה מפני המילה "אחי", הרי זה רגש מוזר לומר מילה כזאת לנער שהיא רואה אותו בפעם הראשונה, אולם כאן הרי הולך אביה, כמו אז, בשעה שהתרחק מהכפר והסתובב אחרונית להעיף עין עליהם. כאלה עיניים יש לו לנער.

הנער ניגש אליה, נגע בה בקלות באצבעותיו הקטנטנות המרתתות. פיסת ידו רפרפה על פניה ועל כל תנועה שלו נרתתה הנערה. כסומא נעץ בה את עיניו הקמות ופניו מאובנות. והנה הרגישה מקרוב את נשימתו הקצרה, הרוחת, היא נמשכה אליו פתאום "מי?".

אולי זה הכח שכינס כאן ביחד את שניהם, הגורל שהציל אותם מכל המיתות והעמיד אותם זה מול זה. באותו רגע נצטמקו פניו ועיניו כאילו יצאו מחוריהן, הוא התכופף לפניו, נלפת בידי הילדותיות אל האחות ופרץ בבכי מתייפח:

"אחו — — תי!!!"

"בו—אי—אי א—לי, א—לי—לי!" נתרעד קולו ונשקע בגופיפו כולו אל חיקה.

דרך גרונו חנוק הבכי לא באו דברים, עוד לא השיג מה זאת שהוא מחבק עכשיו, אולם הרגיש שמשוהו מסתלק ממנו, משהו שלא ידע מה זה, אולם תמיד הרגיש את הדבר כרוך עליו כאבן.

רק המדריכה שהסתכלה בשניהם בעיניים אדומות מדמעות היא לבדה ידעה מדוע עלה זוהר בעיניו –

— תוגה גדולה נסתלקה מהם.